

УДК 327.5

Юрій Мацієвський

ВИВЧЕННЯ МИРУ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТУ – НОВИЙ НАПРЯМОК СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН*

*У статті зроблено спробу ознайомити зацікавлених читачів з новим напрямком соціогуманітарних дисциплін, відомим на Заході як *Peace and Conflict Resolution* (Вивчення миру та розв'язання конфлікту).*

Початок ХХ століття ставить нові вимоги перед людством в усіх галузях суспільного життя. Одним з найбільш актуальних питань нової епохи буде питання змісту та якості освіти.

Освіта, що в розвинутих країнах є одним з головних компонентів соціального капіталу, без сумнівів набуде такої якості і в Україні. Тому інвестиція часу, а також і грошей в освіту, повинна розглядатися як один з найбільш перспективних видів інвестицій.

Вже сьогодні, на схилі ХХ століття стала помітною тенденція до професіоналізації освіти, тобто відповідності отриманих знань вимогам часу.

Однією з найбільш актуальних вимог сьогодення є вміння цивілізовано вирішувати безліч конфліктів, що супроводжують нас протягом всього життя в сім'ї, в організації, державі та в світі загалом. Здатність ненасильницькими способами розв'язувати конфлікти є також невід'ємною складовою політичної та громадської культури, складовою, яку ще рідко вказують сучасні дослідники цього явища.

Недостатній розвиток цієї проблематики мав свої причини і особливості як у західних країнах, так і в колишньому СРСР. Страшні наслідки Другої світової війни, напруженість у стосунках між Радянським Союзом та США, викликана початком холодної війни, призвели до домінування функціоналізму у західному суспільствознавстві, що трактував конфлікт як відхилення від норми, своєрідну хворобу суспільства. Упереджене ставлення до нього як до чогось неприємного, страшного і тому небажаного породило у західному суспільстві негативне ставлення до конфлікту як до явища, що не повинно бути в полі зору серйозного вивчення. У радянському суспільстві на питання вивчення конфлікту взагалі було накладено табу, оскільки, згідно з коміністичною ідеологією, в суспільстві, що прямує до комунізму, не було і не могло бути конфліктів. Таке загалом негативне став-

лення до конфлікту, яке утвердилось в усьому західному світі незалежно від типу політичного режиму, було зумовлено ще одним спільним для всього окцеденту фактором – християнством. У християнстві, на відміну від, скажімо, буддизму чи даосизму, конфлікт (боротьба Бога з Дияволом) – це неминуче зло, якого неможливо уникнути, і тому потрібно витримати, перемогти в цьому світі, щоб дістати вічний мир в раю.

Як наслідок, у західному світі утвердилось ставлення до насильства як виправданої необхідності, і до конфлікту як неминучого зла. Необхідність перегляду цих положень стала поступово усвідомлюватись на Заході, а віднедавна, шоправда з точки зору практичних міркувань, – необхідності уникнення масштабних етнічних та соціальних конфліктів, і на Сході Європи.

Україна – одна з небагатьох пост-радянських держав, що змогла уникнути цих потрясінь. Проте економічні негаразди, матеріальна скрута, зростаюче безробіття не гарантують їх відсутності у майбутньому. Тому, як ніколи актуальним сьогодні стає питання про перегляд усталених світоглядних положень стосовно насилля та конфлікту, їх функцій та впливу на життя суспільства. Новим міждисциплінарним напрямком, який дає основні знання про сутність конфлікту, типи та форми його прояву, а також вміння розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом є *Peace and Conflict Resolution* (Вивчення миру та роз'язання конфлікту). На Заході цей напрямок здобув визнання і утвердився як академічна дисципліна в багатьох навчальних закладах. Вже більше 10 років як існує наукове звання магістра і доктора з питань вивчення миру і розв'язання конфлікту.

Програма підготовки фахівців з цієї дисципліни передбачає інтенсивне однорічне або, як правило, двохрічне навчання. Чотири основних і десять спеціалізованих курсів пропонується студентам, що як правило, мають закінчену вищу освіту, для здобуття звання магістра (MPCR).

Вивчення миру та розв'язання конфлікту сьогодні є складним, професіоналізованим і трандисциплінарним напрямком. Викладання вимагає поєднання традиційних наук, таких як економіка, філософія, соціологія чи політологія з новими міждисциплінарними підходами, що розроблені в рамках соціальної психології, порівняльної політології та ін.

В даному випадку я використовую програму, підготовлену професором Й.Гальтоном, що пройшла апробацію в різних університетах Європи та США, і в даний час є основою програми Європейського Університету Миру, що знаходиться у м. Стадшляйнінг, Австрія.

Основні принципи програми:

1. За Мир мирними засобами. Мир розглядається як процес зменшення насилля, як процес ненасильницької і творчої трансформації конфлікту. Праця задля миру – це праця проти насилля у різних проявах. Перше – прямого насилля, що звичайно асоціюється з військовою силою, друге – струк-

турного насилля (економічної експлуатації, відчуження та політичного тиску) і третє – культурного насилля, що служить для виправдання перших двох типів. Програма передбачає оволодіння навиками мирного зменшення насилля і водночас творчими підходами до трансформації конфлікту. Всі курси програми орієнтуються не на навчання в військовій майстерності та залякуванні опонентів, а на непровокативних, захисних, миротворчих вміннях, що також є відкритими для військових.

2. Академічна свобода. В рамках програми “За мир мирними засобами” кожен підхід, кожен погляд має право на існування. Оскільки більшість положень в даній галузі є контрверсійними, змістовність програми можлива лише за умови академічної свободи.

3. Професіоналізм. Основною метою програми є навчання людей, які можуть не лише теоретично і практично вивчати конфлікти, але й озброїти їх практичними вміннями їх регулювання. Активні учасники, а не лише мислителі, теоретики і вчені повинні складати контингент випускників програми.

4. Проблемний підхід. Програма повинна складатися таким чином, щоб відповідати реальним життєвим потребам. Те саме стосується підбору викладачів.

5. Груповий тренінг. Студенти кожного року навчання складають окрему групу, що працює разом протягом всього періоду навчання. Це дає можливість розвинути внутрішні групові здібності і створити добрий колектив.

6. Основні і спеціалізовані курси. Важливо мати одні і другі. Вивчення миру є багатосторінним напрямком. Кожен заклад може підібрати курси (з 5 запропонованих) відповідно до своїх потреб.

7. Окремі модулі можуть бути координовані запрошеними викладачами з інших закладів, а також і практиками-дипломатами і державними діячами з різних частин світу. Кілька університетів можуть створити об'єднання для кращої координації і обміну спеціалістами.

Вивчення миру (Peace Studies) – це нова і швидкозростаюча трансдисциплінарна галузь знань. Вона має яскраво виражену ціннісну орієнтацію, в якій мир є найвищою цінністю, метою і водночас об'єктом вивчення. Мимоволі напрошується аналогія з медициною, для якої здоров'я є тим, чим мир – для Peace Studies.

Так само, як у медицині, існує поділ між негативним (відсутністю хвороби) і позитивним (здатністю стримувати насилля) розумінням миру. Поділ на збереження (Peace Keeping) і будівництво (Peace Building) миру є подібним до терапевтичної і лікувальної медицини.

Так само, як існує багато форм хвороби, так і існує багато форм насильства, що вказує на те, що в рамках вивчення миру складається декілька підходів до розвитку цієї дисципліни. Одним з можливих підходів є розробка теорії основних людських потреб, що спирається на такі положення:

1. Насилля – це будь-яка шкода для основних потреб людини і природи
2. Мир – це процес творчого і ненасильницького управління конфліктами, спрямований до вищого рівня задоволення основних потреб.

На думку авторів програми, серед різноманітних людських потреб визначальними є чотири, визначані у формі опозиції:

Індивідуально орієнтовані	Структурно орієнтовані
Вживання	Добробут
Смерть	Злидні
Свобода	Ототожнення
Утиски	Відчуження

Насилля завдає шкоди, болю і навіть вбиває людське тіло; насилля забирає життя повільно через хвороби і голод, насилля завдає шкоди, болю і навіть вбиває людський дух шляхом політичних утисків і репресій; врешті, насилля позбавляє сенсу людське існування шляхом відчуження (алієнації). До цього потрібно додати і п'яту форму насилля – насилля по відношенню до природи, що знижує її здатність до самовідтворення, уражуючи тим самим потреби природи.

Відповідно до цього можна визначити п'ять спеціалізацій в межах програми вивчення миру:

1. Мир задля виживання / безпеки.
2. Мир задля добробуту та економічної справедливості.
3. Мир задля свободи і політичної справедливості.
4. Мир задля культури, що надає сенсу людському існуванню.
5. Мир задля природи / екологічного балансу.

Кожен з напрямків програми наголошує на тій чи іншій формі незадоволення основних потреб людини і природи, а також можливостях їх задоволення. Метою програми є розвиток здібностей і компетенцій в усіх напрямках, незалежно від ідеологічних орієнтацій. (1 і 3 пункти більш право-орієнтовані, 2 і 4 – ліво-орієнтовані, 5 – є сильним для обох).

Запропонована програма може бути використана повністю або частково з можливостями корегування окремих курсів в залежності від специфіки і потреб вищого закладу освіти.

Інститут аналізу та регулювання конфлікту, що створюється на базі Університету “Острозька Академія”, планує розвивати свою діяльність у кількох напрямках, одним з яких є методологічне забезпечення викладання навчальних курсів, що є близькими до розглянутих у даній програмі.

В майбутньому в структурі гуманітарного факультету Університету “Острозька Академія” можливе відкриття спеціалізації за напрямком вивчення миру та розв'язання конфлікту.

Таким чином, Університет міг би виступати як базовий вітчизняний вуз для розробки програм та підготовки спеціалістів з розв'язання конфліктів.

Примітки

* При написанні статті були використані матеріали: Haltung J., Kent G. A Master's Degree in Peace and Conflict Resolution. -- Honolulu, 1996.

The author tried to present to an interested reader a new and interdisciplinary approach within the area of the social sciences, known in the Western Europe and the U.S.A. as Peace and Conflict Resolution.